

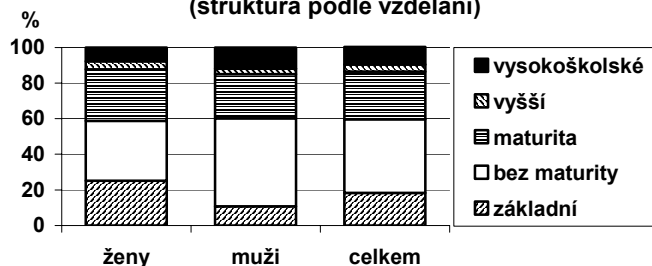
Vzdělání

Sčítání lidu, domů a bytů je pro zjištění úrovně vzdělání obyvatelstva klíčové. Je totiž jediným zdrojem, kde lze tento údaj reprezentativně zjistit. Protože SLDB bývá vždy jednou za deset let, jsou v mezidobí, zhruba v pětiletém intervalu, data korigována výsledky Mikrocensu. To má právě u vzdělání, které je v moderní době velice dynamickým ukazatelem, důležitý význam. Jak již bylo zmíněno v úvodu, v genderových analýzách se právě vzdělání projevuje jako velmi signifikantní a nejvíce rozlišující mezi ostatními sociálně demografickými charakteristikami.

Je důležité zdůraznit specifické postavení věkové skupiny 20-29 let, ve které celkem 1 708 699 osob patří mezi žáky, studenty nebo učně a nemá tedy dokončené své vzdělání. To je třeba mít při interpretaci vždy na paměti. Tito mladí lidé představují 8,7% ze všech osob dané věkové skupiny a převážná většina z nich (91%) je ve věku 20-24 let, kde tvoří dokonce 16,1%. Tím jsou výsledky analýzy vzdělání podle věku u této věkové skupiny pochopitelně ovlivněny.

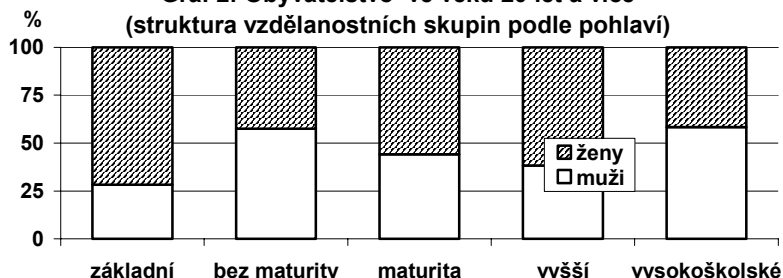
Ve věku dvaceti let a více bylo podle výsledků posledního sčítání lidu v roce 2001 mezi obyvateli České republiky 4 038 753 žen a 3 710 575 mužů, celkem 7 731 896 osob, u kterých bylo zjištěno jejich nejvyšší dosažené vzdělání (nezjištěno bylo u 104 180 lidí). Z nich 18,3% bylo se základním vzděláním, 41,3% získalo další vzdělání bez maturity (patří sem vyučení bez maturity a osoby se středním odborným vzděláním bez maturity), 27,0% mělo maturitu (buď na gymnáziu nebo některé střední odborné škole či učilišti), 3,6% ukončilo vyšší odborné či nástavbové vzdělání a s vysokoškolským diplomem jich bylo 9,9%. Jak mezi muži, tak mezi ženami, je nejvyšší podíl vyučených nebo se středním vzděláním bez maturity (ženy 33,6%, muži 49,4%). Druhou pozici u obou obsadila skupina s maturitou (ženy 28,9%, muži 24,8%), na třetím místě byli lidé se základním vzděláním (ženy 25,2%, muži 10,8%). Bodové rozdíly podílů podle pohlaví jsou nejvyšší v případě vzdělání bez maturity (15,8 procentních bodů ve prospěch mužů) a základního vzdělání (14,4 bodů ve prospěch žen). Mezi podíly vysokoškoláků byl pak naměřen rozdíl 4,2 procentních bodů ve prospěch mužů. (Vysokou školu má 7,8% žen a 12,0% mužů.)

**Graf 1: Obyvatelstvo ve věku 20 let a více
(struktura podle vzdělání)**

Z hlediska struktury vzdělání podle pohlaví převažují ženy nad muži v případě základního vzdělání (71,8%), vyššího vzdělání, tj. pomaturitní studium na vyšší odborné škole či nástavbové vzdělání (65,5%) a také převažují mezi středoškoláky s maturitou (55,9%). Mužů je většina zejména mezi vysokoškoláky (58,4%) a silněji jsou zastoupeni i mezi vyučenými či středoškolsky vzdělanými bez maturity (57,5%).

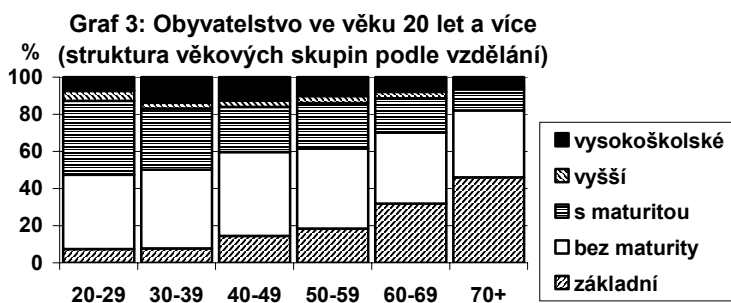
**Graf 2: Obyvatelstvo ve věku 20 let a více
(struktura vzdělanostních skupin podle pohlaví)**

Ukazuje se, že ženy se častěji než muži po ukončení povinné školní docházky buď dále již nevzdělávají nebo – v případě, že pokračují dál ve svém vzdělávání, tak častěji získávají středoškolské vzdělání s maturitou nebo navíc absolvují ještě vyšší vzdělání buď na střední odborné škole nebo v některém druhu nástavbového studia. Muži naproti tomu častěji než ženy nezůstávají u základní školy, ale vyučí se nebo absolvují střední školu bez maturity. Ti, kteří se odhodlají dále se vzdělávat, častěji než ženy ukončí své vzdělání až vysokoškolským diplomem. Maturita je tedy

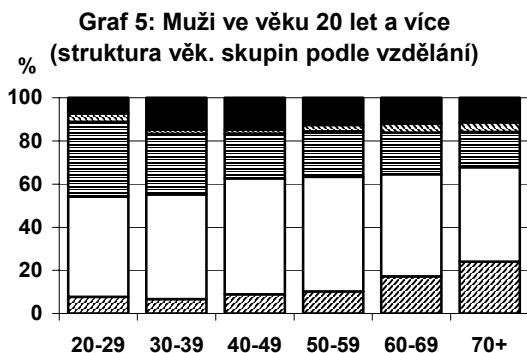
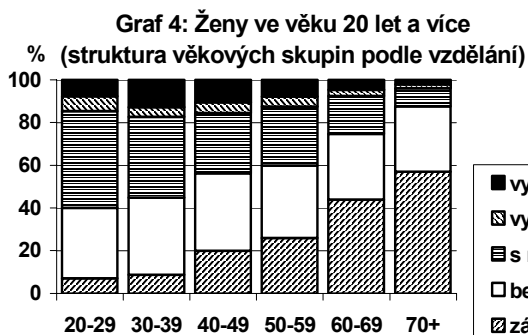
vzdělávací metou častěji pro ženy, pro muže se jí stává spíše vysoká škola. Stále proto platí, že ženy v České republice mají vzdělání zejména na středoškolské úrovni a rezervy z hlediska genderu jsou v jejich zastoupení mezi vysokoškoláky. Dochází však k postupnému vyrovnávání diskrepancí i v této oblasti – mezi studujícími na vysokých školách se rozdíly v podílech snižují (problém ale zůstává především v nerovném zastoupení podle zaměření oboru studia).

Vzdělanostní „boom“ lze dobře vysledovat při porovnání dosažené úrovně nejvyššího vzdělání v jednotlivých věkových skupinách: Jestliže v generaci dnešních sedmdesátníků či starších má téměř polovina (45,9%) pouze základní vzdělání, tak v kategorii dvacátníků bylo ve SLDB naměřeno se základním vzděláním pouhých 7,4%, tedy 6,2krát méně. V souvislosti s tím s ubývajícím věkem stoupá počet lidí s maturitou – v nejvyšší věkové skupině (70 let a více) je jich 11,4%, v nejnižší (20-29 let) je to již 39,8%, tedy třiapůlkrát více¹. I vysokoškoláků je mezi mladšími více než tomu bývalo dříve: ve věku 70 a více let uvedlo vysokoškolské vzdělání 5,6%, mezi 30-39letými to je již dvaapůlkrát více (13,8%).²

Generace nejstarší, 70 let a více, je jedinou kategorií, kde lidé se základním vzděláním převažují. V nižších věkových kategoriích, 40-69 let, jsou vždy nejsilněji zastoupeni vyučení nebo absolventi středních škol bez maturity, jejich podíly kolísají mezi 42-45%. Pouze u nejmladších, ve věku 20-29 let, se tato skupina prakticky vyrovnala lidem s maturitou (39,9%). Postupný nárůst středoškolačků s maturitou oproti těm, kteří se jen vyučili nebo mají středoškolské vzdělání bez maturity, dokládá i bodový rozdíl při porovnání podílů v jednotlivých věkových kategoriích: ve věku 20-29 let je procentní rozdíl v neprospěch maturantů pouze jednobodový, v kategorii nejstarších je to však celých 24,7 bodů. Ve věku 40-69 let se rozdíly pohybují kolem 20 procentních bodů, u třicátníků byl naměřen rozdíl 9,5 bodů.

Rozbor výše dosaženého vzdělání podle věkových kategorií ukazuje, že rozmach úrovně vzdělání posledních generací postihl především ženy. Jestliže u mužů ve všech věkových kategoriích je nejsilněji zastoupeno vzdělání bez maturity, tedy vyučení nebo střední škola bez maturity, u žen byl vývoj velice dynamický: V generaci nejstarších žen, ve věku 70 a více let, a ještě i ve věku 60-69 let, převažovalo pouze základní vzdělání. Ale v kategorii 50-59letých se situace mění a obdobně jako u mužů je převaha v kategorii „bez maturity“. Totéž platí i o mladší věkové kategorii žen, ve věku 40-49 let. Avšak od 39 let věku a níže ženy muže „předběhly“ – na prvním místě ve výši podílů nejvyššího dosaženého vzdělání se umístily ty s maturitou. Názorný obrázek k tomu přinášejí dva následující grafy:

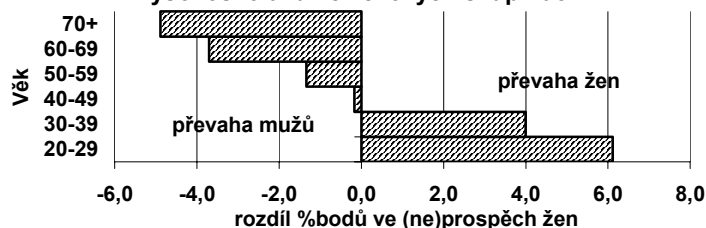

¹ U této věkové kategorie je však třeba vzít v úvahu i skutečnost, že ne všichni již v tomto věku ukončili své vzdělání a mnozí ještě studují.

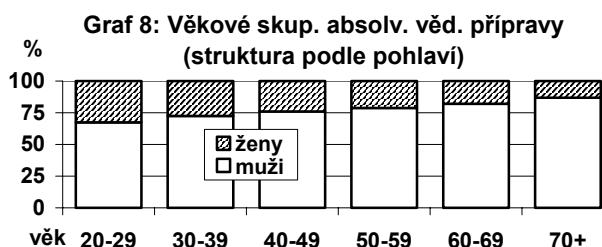
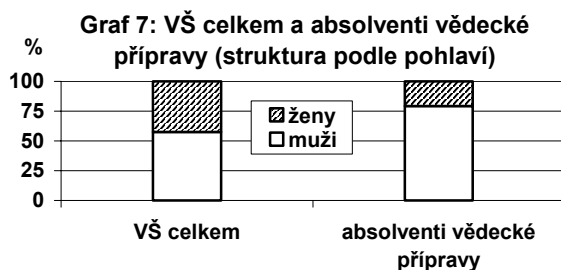
² Mezi nejmladšími, ve věku 20-29 let, má vysokou školu již 7,5%. Tento nižší podíl je pochopitelně ovlivněn tím, že sem patří i lidé, kteří v současné době ještě na vysoké škole studují.

A zdá se, že ženy vzaly útokem i vysoké školy: I když celkově v populaci vysokoškoláci nad vysokoškolačkami stále převládají, mladší generace žen rozdíl vyrovnaly a ty nejmladší dokonce muže předehnaly. Došlo tomu v generaci dnešních třicátníků, jak názorně ukazuje další graf:

Graf 6: Bodový rozdíl podílu vysokoškolaček a vysokoškoláků ve věkových skupinách

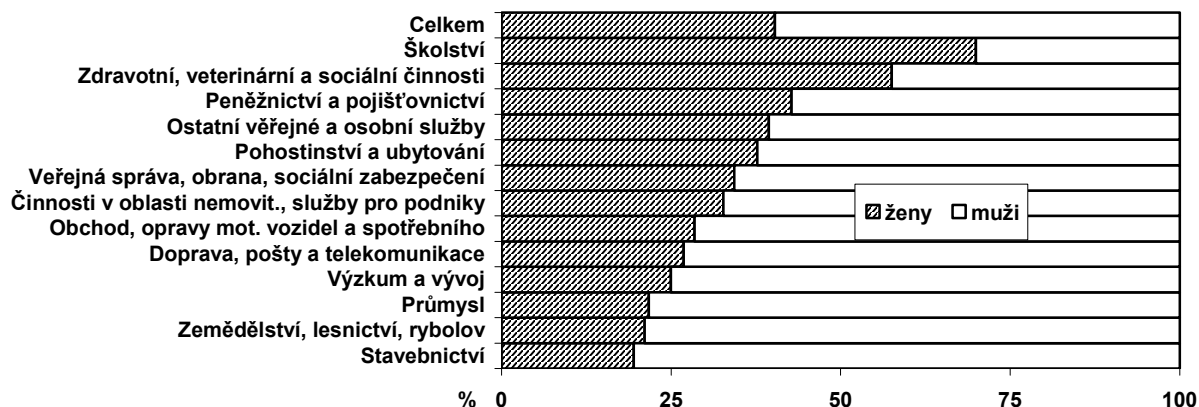

Dohánět co mají ženy v oblasti vědecké přípravy. Zde je jejich zapojení stále výrazně nižší než u mužů, není ani čtvrtinové. Jestliže mezi lidmi ve věku od dvaceti let výše a s vysokoškolským vzděláním bylo SLDB zjištěno 42,5%, zastoupení žen, mezi absolventy vědecké přípravy bylo naměřeno pouze 20,7%. Leč i zde se rýsuje postupné zlepšení. Analýza podle věku ukázala nepřímou úměru: čím nižší věk, tím je podíl žen ve vědecké přípravě vyšší. Mezi těmi nejstaršími, 70 let a více, bylo žen 13,0%, ti nejmladší absolventi vědecké přípravy (20-29 let) mají mezi sebou již téměř třetinu žen.

A kde ženy s vysokou školou nacházejí především své uplatnění? Nebylo jistě překvapením zjištění SLDB, že doménou žen s vysokoškolským vzděláním je tradičně školství, kde je jejich podíl mezi zaměstnanci s vysokou školou 69,9%, a oblast zdravotnictví, veterinární nebo sociální činnosti, kde jich je 57,5%. To jsou však jediné dvě oblasti, kde je podíl žen nadpoloviční. Vyšší podíl byl také naměřen v oblasti peněžnictví a bankovníctví, kde je mezi zaměstnanými vysokoškolačky 42,7% žen. Nejnižší procento žen mezi zaměstnanci s vysokou školou bylo zjištěno ve stavebnictví (19,5%), v oblasti zemědělství, lesnictví a rybolovu (21,1%) a v průmyslovém odvětví (21,7%). Nízké zastoupení žen je také v oblasti výzkumu a vývoje (25,0%). Malé uplatnění nacházejí ženy s vysokoškolským titulem i v oblasti dopravy, pošt a telekomunikací (26,9%) a v obchodě či opravných motorových vozidel a spotřebního zboží (25,5%). Následující graf podává souhrnnou informaci.

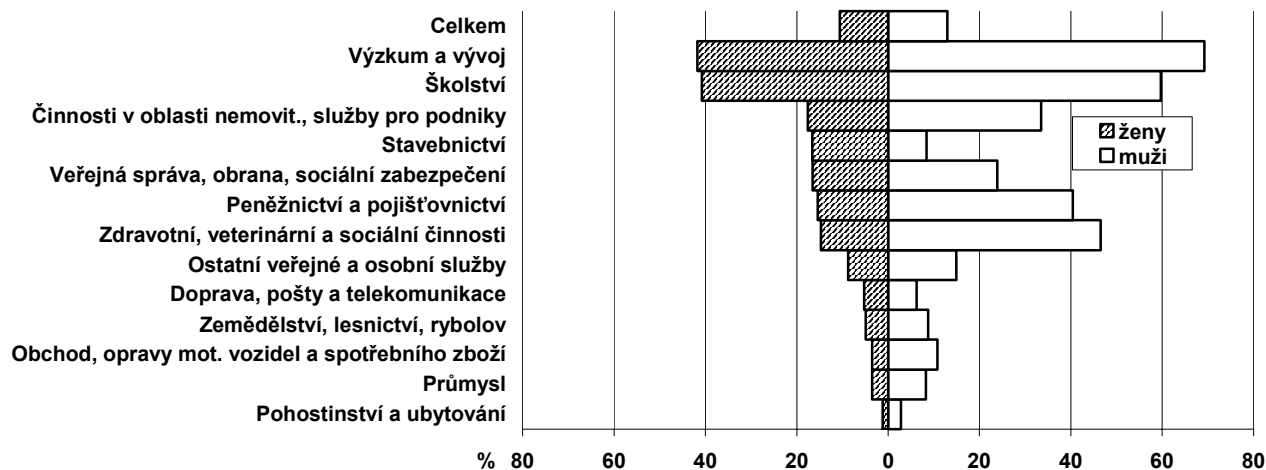
Graf 9: Vysokoškoláci v odvětvích ekonomické činnosti (struktura podle pohlaví)

O nerovnoměrném zastoupení žen s vysokoškolským diplomem napovídá porovnání podílu vysokoškoláků v jednotlivých odvětvích činnosti. V tomto případě nebyl podíl vysokoškolaček vyšší

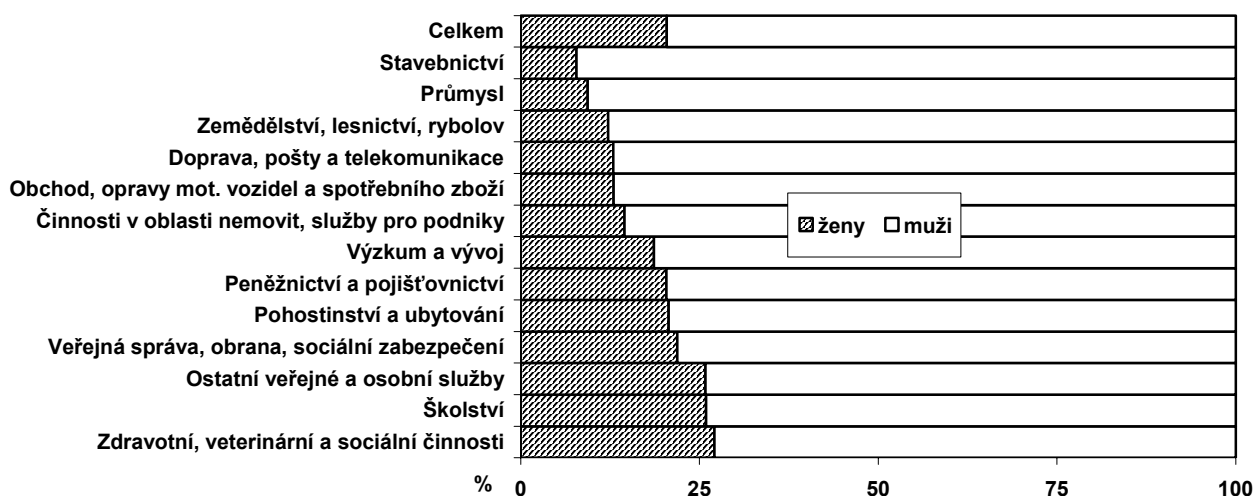
než podíl mužů s vysokou školou ani v těch odvětvích, kde ženy výrazně převládají. I zde pracovní místa, vyžadující nižší vzdělání, zastávají tedy především ženy. Na příklad mezi muži, zaměstnanými ve školství, je 59,7% vysokoškoláků, mezi ženami má vysokou školu jen 40,8%. Ve zdravotnictví, veterinárních a sociálních službách je mezi zaměstnanými muži 46,5% vysokoškoláků, mezi ženami je to 14,7%. V bankovníctví a peněžnictví je mezi zaměstnanci 40,4% vysokoškoláků, mezi zaměstnankyněmi má vysokou školu jen 15,4%. Všude tedy muži převažují, výjimkou je pouze oblast stavebnictví, kde je zaměstnáno málo žen a ty, které tam pracují, mívají častěji vysokou školu (16,6% ze všech zde zaměstnaných žen) než muži (jen 8,4%). To jistě souvisí především s biologickými odlišnostmi obou pohlaví, protože ve stavebnictví je mnoho profesí, které vyžadují především fyzickou sílu a nejsou proto často pro ženy vhodné. Názorně popisovanou situaci zachytil graf č.10.

Graf 10: Podíl vysokoškoláků z ekonomicky aktivních v odvětvích činnosti podle pohlaví

I zastoupení žen mezi absolventy vědecké přípravy je ve všech odvětvích ekonomické činnosti nižší než zastoupení mužů. Nejvyšší podíl žen mezi absolventy vědecké přípravy je ve zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti (27,1%), dále ve školství (25,9%) a v ostatních veřejných a osobních službách (25,8%), ve veřejné správě, obraně a sociálním zabezpečení (21,9%) a teprve na dalším místě je oblast výzkumu a vývoje s 18,6% žen. Nejnižší podíly žen mezi těmi, kteří absolvovali vědeckou přípravu, pracují ve stavebnictví (7,8%) a v průmyslu (9,4%).

Graf 11: Absolventi vědecké přípravy v odvětvích činnosti (struktura podle pohlaví)

Neexistuje odvětví ekonomické činnosti, kde by podíl absolventů vědecké přípravy mezi zaměstnanými vysokoškolačkami převyšoval podíl, naměřený mužům. Při porovnání podílů absolventů vědecké přípravy mezi vysokoškolačky v jednotlivých odvětvích ekonomické činnosti je tento podíl logicky nejvyšší v oblasti výzkumu a vývoje, kde 34,0% vysokoškolaček a 23,4% vysokoškolačků, zaměstnaných v tomto odvětví, prošlo vědeckou přípravou. Vyšší podíl těch, kteří prošli vědeckou přípravou, byl také v oblasti školství (ženy: 2,5% ze všech žen s vysokoškolským vzděláním, muži: 16,8%) a v oblasti zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti (ženy 1,9%, muži 6,9%). V ostatních odvětvích se podíl absolventek pohyboval těsně kolem jednoho procenta, u mužů pak v rozmezí mezi 2-4%, jak ukazuje následující graf.

Graf 12: Podíl absolventů vědecké přípravy ze všech vysokoškolačků v odvětví

